

Gelvonų šnekta

Kazys Morkūnas

Gelvonų valsčiaus tradicinė (iš senesnių laikų paveldėtoji) šnekta, vietoj bendrinės lietuvių kalbos dvigarsių *an, am, en, em* ir balsių *a, e* atitinkamai turinti *un, um, in, im* ir *u (ũ, ũ̃), i (ý, ý̃)*, įeina į rytų aukštaičių tarmės ploto pietinę dalį, susiduriančių su vakarų ir pietų aukštaičių tarmėmis. Tiesioginiu kontaktu su pastarosiomis tarmėmis turinčiuose vakariniuose ir pietiniuose Gelvonų valsčiaus pakraščiuose minėtieji dvigarsiai (*an, am, en, em*) ir balsiai (*a, e*) tariami dažniau negu rytinėje dalyje. Šnekta turi ir kitų įvairių nuo bendrinės kalbos skiriančių fonetikos, gramatikos, žodyno ypatybių. Viena iš įdomiausių morfologijos ypatybių – tokių žodžių, kaip *galvà, kója, šlapìà, kárvė, medínė*, vienaskaitos įnagininko formos *gálvąĩ, kójįĩ, šlapìįĩ, kárvįĩ, medinìįĩ* (vietoje bk. *gálvà, kója, šlapìà, kárvė, medine*). Jos greičiausiai atsirado veikiamos tų žodžių daugiskaitos naudininko ir įnagininko formų supanašėjimo (plg. *akím* 'akims, akimis', *galvóm* 'galvoms, galvomis', *kárvem* 'karvėms, karvėmis') – pagal jas supanašėjo ir vienaskaitos tų pačių linksnių formos (plg. *ākįĩ* 'ākiai' ir *akįĩ* 'akimi', *gálvąĩ* 'gálvai, galva', *kárvįĩ* 'kárvei, kárve'). Kaip ir kitos lietuvių tarmės, gelvoniškių šnekta (ypač jaunesniosios kartos žmonių kalba) yra stipriai veikiamą bendrinės kalbos. Jos įtakai greičiau pasiduoda labiau ausį rėžiančios ypatybės (pvz., dvigarsių *un, um, in, im* ir balsių *u, i* vietoje bendrinės kalbos *an, am, en, em* ir *a, e* vengimas) ir sunkiau – ne tokios ryškios ypatybės (galūnės balsių tamsinimas, nekirčiuotų ilgųjų balsių trumpinimas ir trumpųjų žodžio kamieno kirčiuotų balsių ilginimas).